

Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja Sabiedriski konsultatīvās padomes vērtējums par korupcijas novēršanu veselības aprūpē

2005.gada sākumā Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja Sabiedriskā konsultatīvā padome (turpmāk tekstā – Padome) diskusiju ceļā nonāca pie secinājuma, ka veselības aprūpe ir viena no nozīmīgākajām korupcijas skartajām nozarēm Latvijā. Tāpēc 2005. gada 28. aprīļa sēdē tika nolemts izveidot darba grupu sadarbībā ar Latvijas Veselības aprūpes darba devēju asociācijas un Latvijas Slimnīcu biedrības pārstāvjiem, lai sagatavotu ieteikumus attiecībā uz pretkorupcijas pasākumiem veselības aprūpes jomā. Vērtējumu par korupcijas novēršanu veselības aprūpē Padome apsprieda 26.maija sēdē. Dokumenta galīgais variants tika akceptēts 30.jūnijā, kad Padome organizēja diskusiju ar Veselības ministrijas valsts sekretāra vietnieku Rinaldu Muciņu un vairākiem veselības aprūpes nozarē iesaistītiem praktiķiem.

Padomes rīcības nepieciešamība un priekšstati

Padome uzskata par īpaši nozīmīgu un steidzamu korupcijas novēršanu veselības aprūpes jomā. Padome ir pārliecināta, ka medicīnas sektors veido vienu no nozīmīgākajām Latvijas iedzīvotāju dzīves sfērām, attiecīgi korupcijas novēršana tajā būtu ar īpaši tālejošām pozitīvām sociālpolitiskām un ekonomiskām sekām.

Ar savu vērtējumu Padome vēlas:

- 1) iniciēt un uzturēt sabiedrisku diskusiju par korupciju veselības aprūpē,
- 2) atbalstīt uzlabojumus šajā sfērā un
- 3) piedāvāt pārstāvēto organizāciju pieredzi, zināšanas kā atbalstu korupcijas novēršanas politikai veselības aprūpē. Padome ir vīlusies līdzšinējās politiskās gribas deklarācijās reformēt veselības aprūpes sektoru. Arī no jaunākās reformas iniciatīvas Padome sagaida lielāku sistēmiskumu, sabiedrības iesaisti un pārliecinošu rīcību par labu gan sistēmas vispārējai sakārtošanai, gan tieši korupcijas novēršanai. Kā vispārīgos sistēmas problēmu cēloņus Padome identificē ilglaicīgu politiskās gribas trūkumu, pilnīgi nepietiekamu veselības aprūpes finansējumu un no sistēmas nepilnībām profitējošo politisko lēmumpieņēmēju no vienas puses un medicīniskā personāla no otras puses pašlabumu, apzināti uzturot sistēmas problēmas. Padome arī uzskata, ka sabiedriski politiskā diskusija atbildības jautājumā par veselības aprūpi ir nepamatoti novirzīta no valsts pamatfunkcijas garantēt un uzturēt kvalitatīvu veselības aprūpi. Tāpēc Padome uzskata par pamatotu un nepieciešamu savu

līdzdalību veselības aprūpes sistēmas sakārtošanā. Padome uzskata, ka korupcijas apkarošanā un novēršanā veselības aprūpē ir vēl vairāk piesaistāms KNAB un ar veselības aprūpes sistēmā ieinteresētas NVO (gan Padomes locekles, gan citas). Padome ir arī pārliecināta, ka korupcijas novēršana un apkarošana ir principiāls priekšnosacījums veselības aprūpes sistēmas uzlabošanai mūsu valstī.

Padomes fiksētās problēmjas

Politiskais līmenis

Padome uzskata, ka augsni korupcijai veselības aprūpē veido neskaidrā politiskā izvēle tādos jautājumos kā valsts loma veselības aprūpē, veselības aprūpes sistēmā kopumā, finansēšanas modelis, aprūpes principi, minimālā groza un aprūpes standartu noteikšana, kā arī izrietošais struktūrplāns. Padome uzskata, ka ar struktūrplāna ieviešanu ir saistīti specifiski riski nekustamo īpašumu pārvaldē un sadalē, kā arī slimnīcu un sociālās aprūpes centru izveidē. Sabiedrības neinformētība un atklātības trūkums šajos politiskajos lēmumos vairo korupcijas aizdomas.

Valsts un pašvaldību iepirkumi

Padome ņem vērā veselības aprūpes sistēmu raksturojošo lielo valsts un pašvaldību budžetu līdzekļu apgrozījumu gan centralizētos, gan atsevišķu iestāžu iepirkumos un ir pārliecināta par apgrozīto līdzekļu apjomam proporcionāli augstu korupcijas risku. Padome uzskata, ka paaugstināta korupcijas riska zonā atrodas augstākā veselības aprūpes iestāžu, Veselības ministrijas, VOAVA, Valsts zāļu aģentūras, Zāļu reģistra un par veselības aprūpi atbildīgo pašvaldību administrācija, eksperti un konsultanti, kā arī piegādātāji.

Medicīniskais personāls

Padome ir vienota, ka maksājumi ārstiem ir ieguvuši netiešas izspiešanas *habitus* raksturu, kas nepieļauj izvēles brīvību un labu praksi ne pakalpojumu sniedzēju, ne saņēmēju pusē. Padome tam rod izskaidrojumu komunistiskās sistēmas mantojumā un jau ilglaicīgi absolūti nepietiekamajā sistēmas finansējumā, kā arī politiskā atbalsta trūkumā mediķiem. Padome konstatē, ka medicīniskais personāls ir demotivēts un ar zemu prestižu, to pavada profesionālās pārmantošanas lūzums. Padome veselības aprūpē saskata piemēru kā strukturāla korupcija noved pie veselas sistēmas sabrukšanas, radot nopietnus draudus sabiedrības veselībai un nācijas nākotnei. Vienlaikus Padomē atšķiras viedokļi par papildu maksājumiem mediķiem kā korupciju jēdziena šaurākajā izpratnē, tomēr Padome ir vienota, ka tagadējā maksājumu prakse ir pilnīgi nepieņemama un mediķu profesijas cieņu pazemojoša.

Padomes ieteikumi un aicinājums

1. Padome aicina visplašākā politiskā spektra politiskos lēmumpieņēmējus uzņemties politisko atbildību, lemjot par principiāliem veselības aprūpes jautājumiem un veicot ilgtermiņa plānošanu. Tikai ar precīziem, tālejošiem, sabiedrībai izskaidrotiem, pamatotiem un saprotamiem lēmumiem, kā arī ilgtermiņa plānošanu politiskie lēmumpieņēmēji var novērst no sevis politiskās korupcijas aizdomas un samazināt konkrētus korupcijas riskus.
2. Padome aicina samazināt augstos korupcijas riskus plānošanas un reformu fāzē, veidojot aktīvu domu apmaiņu profesionāļu un citu nevalstisko organizāciju starpā, medijos un sabiedrībā kopumā. Viedokļu apmaiņa ir jāinstitucionalizē un jāpadara saistoša politiskajiem lēmumpieņēmējiem. Tai ir jākalpo caurskatāmībai, kas, savukārt, ir pamats iespējami augstai gala lēmuma kvalitātei. Padome aicina nepieļaut fragmentāras reformas, jo nav iespējams izvērtēt to sabiedrisko labumu un efektivitāti, tām ir nesamērīgi augsts korupcijas risks un tās apdraud sabiedrības uzticēšanos politiskiem lēmumiem.
3. Padome aicina veicināt privātās un publiskās partnerības veselības aprūpes nozarē, kas ir pamats kvalitatīvāku un efektīvāku pakalpojumu sniegšanai. Padome uzskata, ka valstij ir jānodrošina, lai valsts un pašvaldības līdzekļi tiktu maksimāli lietderīgāk izmantoti veselības aprūpes pamatmērķim, līdz minimumam samazinot liekus sadales un pārdales starpposmus, t.sk., nodrošinot nepārtrauktu kontroli par valsts un pašvaldības līdzekļu izmantošanu, tādējādi vairojot sabiedrības ticību valstij.
4. Padome aicina precīzi, dziļi un visaptveroši apzināt iepirkumu korupcijas riska zonas amatpersonu loku un iepirkumu procedūru konkrētos riskus. Padome ir gatava piedalīties izvērtējumā un sniegt savus ieteikumus. Padome aicina šim darbam piesaistīt ekspertu organizācijas un visu viedokļu apmaiņu organizēt maksimāli caurskatāmi un publiski, kā arī veikt iepirkuma komisiju pieņemto lēmumu saimnieciskās lietderības un efektivitātes pārbaudi, lai izvērtētu nepieciešamību pēc šādu komisijas locekļu turpmākas dalības komisijās.
5. Padome aicina uzlikt par pienākumu visām apzinātajām korupcijas riska iestādēm nekavējoties izstrādāt korupcijas novēršanas un apkarošanas stratēģijas un rīcības programmas, padarīt savu darbību maksimāli caurskatāmu un publisku, kā arī piesaistīt KNAB, Padomi un citas NVO darba kvalitātes celšanai.
6. Padome aicina papildināt iepirkumu procedūras, precizējot atbildību par administratīvajiem pārkāpumiem un ieviešot sankcijas pret korumpētiem piegādātājiem, izslēdzot šīs juridiskās personas un to fiziskās amatpersonas no tālākiem valsts iepirkumiem.

7. Padome aicina kardināli (vairākkārt) pacelt korupcijas riska zonu amatpersonu un medicīniskā personāla atalgojumu un radīt šīm amatpersonām papildu sociālas, tiesiskās aizsardzības un administratīvās neatkarības garantijas. Padome uzskata, ka efektīvs medicīniskā personāla atalgojuma palielinājuma līdzeklis būtu tā piesaiste pakalpojumiem.

8. Padome aicina izprast un ņemt vērā korupcijas problēmas dziļumu un specifiku veselības aprūpē. Padome uzskata, ka sistēmiska korupcijas risku novēršana, neciešot medicīniskās aprūpes kvalitātei, ar pastiprinātām un neizbēgamām krimināltiesiskām un disciplinārtiesiskām sankcijām ir ieviešama tikai vienlaicīgi ar principiāliem sistēmas sakārtošanas soļiem.

9. Padome aicina veicināt medicīniskā personāla un darba devēju nevalstisko organizāciju stiprināšanu un pašorganizēšanos, iespējami plašu funkciju un lēmumpieņemšanas deleģēšanu, kā arī publisko privāto partnerību šajā nozarē.

10. Padome uzskata, ka korupcijai nav pakļauti visi veselības aprūpē strādājošie profesionāļi, tāpēc aicina politiskos lēmumpieņēmējus un nozares iestāžu vadītājus visdažādākiem līdzekļiem atbalstīt profesionālu godprātību un Starptautiskā medicīnas ētikas kodeksa principu ievērošanu attiecībā uz papildu maksas saņemšanas noliegumu. Vienlaikus padome iesaka Profesionālajām asociācijām un medicīnas izglītības iestādēm ārstniecības personāla izglītības sertifikācijā un resertifikācijā nodrošināt kvalificētu profesionālās ētikas kursu apguvi.